

Стандартизація освіти як важлива умова розвитку регіональних освітніх систем

Сформульовано основні проблемні аспекти реалізації чинних в Україні стандартів освіти як важливих нормативно-правових інструментів розвитку регіональних освітніх систем. Охарактеризовано регламентовані напрями дії стандартів освіти в Україні за традиційним підходом та на основі цього визначено інноваційні вектори їх змін. Систематизовано ключові напрями інноватизації стандартів освіти залежно від їх предметної спрямованості.

Ключові слова: регіональні освітні системи, стандартизація, стандарти освіти, інноваційні стандарти освіти.

Висока роль освіти для економічного, соціального, культурного й духовного розвитку країни та її регіонів, формування єдності нації, високоморального суспільства вимагає особливо ретельних підходів у визначенні відповідних освітніх стандартів. До вивчення стандартів освіти не слід підходити однобоко з точки зору оцінки лише тих, які регламентовані чинним законодавством. Окрім цього, існує також низка нерегламентованих стандартів, які продукуються на нижчих інституційних рівнях, виражаючи територіальну специфіку функціонування регіональних освітніх систем, а також специфіку діяльності конкретних закладів освіти, які в силу своїх традицій та набутого досвіду вирізняються особливими підходами стандартизації освітнього процесу з безумовним дотриманням державних освітніх стандартів.

До питання стандартизації освіти як важливого напрямку нормативно-правового регулювання розвитку національної освітньої системи зверталось чимало вітчизняних вчених. Серед них варто відзначити напрацювання таких дослідників: Л. Ващенко, Д. Дзвінчук, О. Другов, М. Згуровський, Г. Зелінська, В. Кремень, В. Куценко, Т. Лукіна, С. Ніколаєнко, А. Сбруєва, Л. Семів та ін. Разом з тим, їх напрацювання значною мірою стосуються оцінки фактичних підходів до стандартизації освітнього процесу з вибірковою увагою до визначення інноваційних їхніх векторів, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є теоретико-прикладне обґрунтування векторів інноватизації стандартів освіти в Україні як важливих нормативно-правових інструментів забезпечення розвитку регіональних освітніх систем.

Завданнями статті є:

- виокремити основні проблемні аспекти реалізації чинних на сьогодні в Україні стандартів освіти;
- охарактеризувати регламентовані напрями дії стандартів освіти в Україні за традиційним підходом та на основі цього визначити інноваційні вектори їх змін;

- систематизувати ключові напрями інноватизації стандартів освіти залежно від їх предметної спрямованості.

Перш ніж провести критичний огляд існуючих в Україні стандартів освіти та інноваційності в їх формулюванні й реалізації, звернемося до тверджень вітчизняних вчених, які обрали предметом своїх досліджень дану проблематику. Більшість з них апелюють до питання слабкої науково-методологічної бази розробки та втілення в життя стандартів освіти, які не враховують кращого світового досвіду, а також звертають увагу на проблемність прикладного застосування окремих ідеальних у теоретичному аспекті доктрин. Зокрема, багато тверджень стосується того, що інноваційні стандарти освіти повинні продукуватися у науковій площині, апробувуючись у подальшому в закладах освіти. Разом з тим, потужним деструктивом тут постає відірваність науки й освіти, що суттєво знижує якість освітнього процесу. Так, в Україні створення знань відбувається здебільшого в системі Академії наук. Це посилює проблему передачі знань від їх творців до користувачів. Якщо на Заході знання створюються викладачами на кафедрі, їм потім не важко використовувати їх у навчальному процесі, тобто втрати часу та суті отриманих знань при їх передачі є мінімальними. В Україні ж Академія наук створює знання, вищі навчальні заклади навчають студентів [1, с. 195]. Таким чином, постає перша потужна перешкода інноваційності освітніх стандартів – розірваність науки й освіти, яка проявляється в пониженні якісних характеристик пропонованих освітніх послуг, їх фундаментальності, новизни, спрямованості на продукування нових галузей знань тощо.

Інший проблемний зріз інноваційності стандартів освіти криється в неефективності їх апробації та оперативній (вчасній) адаптивності з подоланням виявлених недоліків. За таких умов слід активізувати діяльність закладів освіти за науково-технічним напрямом, який би власне слугував теоретико-методологічним базисом апробації регламентованих освітніх стандартів. При цьому важливо, щоб науково-технічна діяльність як напрям функціонування регіональних освітніх систем відповідала таким ключовим властивостям, як полісистемність, творчість, однократність, дискретність, невизначеність, кооперативність, синергічність, інтегративність, всезагальність і глобальність [2, с. 16]. Нерозкритим резервом закладів освіти щодо адаптації освітніх стандартів є їх підприємницька діяльність.

Низка проблем інноваційності стандартів освіти криється в методичних недоліках, суб'єктивізмі й формалізмі оціночних результатів їх дотримання. Серед таких проблем – часта неузгодженість з оціночними підходами розвинених країн, що є вкрай деструктивно, адже оцінка стандартів освіти повинна базуватися на метрологічних підходах, які мають бути, своєю чергою, узгодженими з метрологічними інфраструктурами на міжнародному та місцевому рівнях з можливістю відповідей на питання – що вимірювати, як вимірювати, як оцінити та повідомити про результати вимірювання [3, с. 70]. Лише з таким комплексним підходом можна дати об'єктивну оцінку дії відповідних стандартів освіти та потреби їх подальших інноваційних змін.

І це одна потужна проблема стандартизації освіти, на яку часто звертають увагу вітчизняні вчені, – це те, що інноваційні стандарти в освіті нині дещо диференційовано регламентуються щодо навчальних закладів різних форм

власності (у даному ключі актуалізується питання розвитку сектору приватної освіти, зокрема вищої). Наразі до вищих приватних закладів освіти практикуються певні дискримінаційні регулятори, серед яких [4, с. 131]: при проходженні ліцензування державні ВНЗ вносять оплату в розмірі декількох неоподаткованих мінімумів (незалежно від ліцензованого обсягу прийому студентів), а ВНЗ недержавних форм власності зобов'язані платити 1% від річної оплати за навчання від заявленого ліцензованого обсягу, що складає вже досить великі суми; ВНЗ, засновані на недержавних формах власності, часто розглядаються чинним законодавством як звичайні підприємницькі структури, і тому їхній прибуток обкладається відповідним податком; суми оплати за навчання у держвузах за рахунок фізичних чи юридичних осіб не включаються при визначенні бази оподаткування, хоча така пільга, здавалося б, повинна надаватись студентам, які навчаються в усіх навчальних закладах незалежно від форми власності.

Таким чином, бачимо, що реалізація стандартів освіти в Україні сьогодні залишається дещо проблемною. Такий стан справ виникає через такі основні вже згадані та інші причини, а саме:

- розірваність концептуальних напрямів регламентування освітнього процесу в окремих стандартах освіти, що стосуються різних рівнів освіти (стандарт початкової загальної освіти, стандарт базової і повної загальної середньої освіти, стандарт професійно-технічної освіти, система стандартів вищої освіти, що включає стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів);
- часта змінність стандартів з непослідовним виконанням вимог Болонського процесу, в окремих випадках із прискореним неорганічним їх насадженням у вітчизняну систему освіти (регламентований термін перегляду стандартів не рідше одного разу на 10 років на практиці сягає кількох років [5]);
- слабка апробованість впроваджуваних стандартів освіти, зокрема через науково-технічну та підприємницьку діяльність закладів освіти, що дозволило б посилити практичну складову навчального процесу;
- помітна розірваність науки та освіти, що суттєво впливає на якість освітніх послуг, їх фундаментальність та новизну;
- достатній суб'єктивізм та формалізм в оцінюванні закладів освіти згідно з регламентованими освітніми стандартами, зумовлений високим рівнем корумпованості спеціалізованих контрольних інстанцій;
- труднощі самих закладів освіти в якісному виконанні регламентованих стандартів у силу частоті невідповідності їх реалізації реальним ресурсним забезпеченням.

Розуміючи основні проблемні аспекти реалізації чинних на сьогодні в Україні стандартів освіти, конкретизуємо змістовну спрямованість державних освітніх стандартів як основних, які формують стандарти освіти, що важливо для виявлення напрямів їх інноваційності (рис. 1).

Відображені на рис. 1 загальні характеристики окремих напрямів освітнього процесу згідно з чинними сьогодні державними освітніми стандартами (традиційний підхід) не обов'язково є неефективними. Більше того, в більшості випадків їх неефективність обумовлюється не стільки недосконалою теоретичною основою, як власне несистемним та нерегульованим механізмом їх реалізації. Разом з

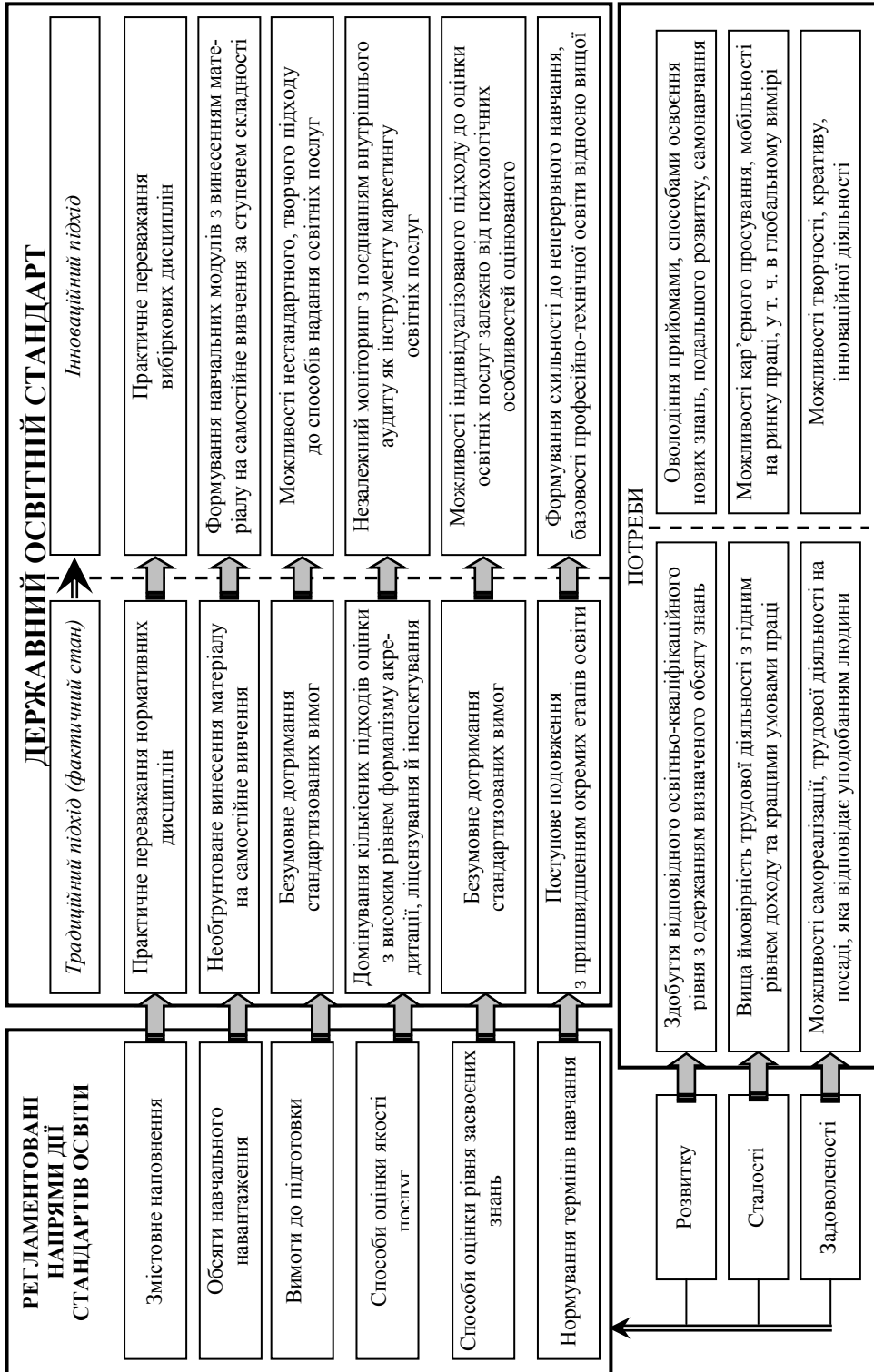

Рис. 1. Регламентовані напрями дії стандартів освіти: традиційний та інноваційний підходи (Складено автором)

тим, умови інформаційного суспільства й пришвидшеного прогресу людства вимагають своєчасного реагування на нові виклики, рішення подальшої життєдіяльності в яких повинні продукуватися в першу чергу в науковій та освітній сферах.

З наведених інноваційних підходів впровадження освітніх стандартів особливої уваги заслуговують ті, що стосуються нормування термінів навчання, де не слід обмежуватися вузькими визначеннями часових проміжків, регламентованих на здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Тут варто концептуалізуватися до поступовості здобуття таких рівнів у першу чергу на стадії післяшкільної освіти, а саме популяризації професійно-технічної освіти як базової щодо вищої. Посилення такого напрямку державної освітньої політики вимагає зацікавленість й потреба роботодавців у кваліфікованих працівниках та зацікавленість осіб, що навчаються у можливостях працевлаштування і професійно-кваліфікаційного просування. Усвідомленість додаткових переваг поетапності здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня з одночасною апробацією здобутих знань, умінь та навиків у реальних виробничих умовах з перспективами динамічної кар'єри значно посилить престижність робітничих професій в Україні (відповідність японській моделі управління персоналом, де керівники «формуються» в реальних виробничих умовах, починаючи свою трудову діяльність з нижчих технічних посад).

Базуючись на вищезазначених основних напрямках регламентування освітнього процесу стандартами освіти, систематизуємо ключові напрями інноватизації таких стандартів в розрізі таких груп:

- *дидактичні* – гнучке та індивідуалізоване врахування закономірностей засвоєння нових знань та навиків;
- *роз'яснювально-методичні* – якісний й змістовний методичний супровід впровадження інновацій в освіті;
- *модульні* – структурування навчального матеріалу на змістовні частини;
- *теоретико-прикладні* – співвідношення теоретичного та практичного блоків навчання;
- *організаційно-самостійні* – співвідношення аудиторного і самостійного навчання;
- *функціональні* – диференціація послуг навчальних закладів з недопущенням пониження якості освітніх як основних;
- *змістовні* – зростання частки дисциплін вибіркової частини;
- *організаційні* – оптимізація ресурсних затрат на організаційну роботу освітніх кадрів;
- *просвітницько-виховні* – виховання молоді як всебічно розвинених особистостей;
- *аксіологічні* – формування розвиненої системи цінностей, базованих на національній самоідентичності, християнських моральних засадах;
- *творчо-професійні* – надання більшої автономії визначення технічних стандартів представлення наукових матеріалів;
- *віртуалізовані* – впровадження в освітній процес прогресивних інформаційних технологій;

- *конвергентно-територіальні* – подолання розривів як освітніх послуг різних територіальних суспільних систем;
- *професійні* – забезпеченість сфери освіти високопрофесійним персоналом;
- *трудопотенційні* – подальше навчання до здобуття очікуваного освітньо-кваліфікаційного рівня або працевлаштування випускника;
- *управлінські* – розподіл владних повноважень щодо розвитку освіти між різними управлінськими рівнями.

Розуміючи безліч можливих векторів поширення інноваційних стандартів освіти, важливо, щоб такі твердження не були переобтяженими теоретичними постулатами. Прикладні можливості виконання таких завдань практично унеможлиблює обмежене ресурсне забезпечення виконання управлінських рішень різних ієрархічних рівнів. У зв'язку з цим першочергово слід розпочати впровадження нових стандартів освіти з формуванням так званого неомислення як нового бачення цінності освіти не лише для розвитку окремої особистості, але й розвитку суспільства в цілому. Таке визнання є традиційним у глобальному вимірі, проте для вітчизняних реалій воно є помітно деформованим у силу неконтрольованого та усталеного впливу численних деструктивів у функціонуванні регіональних освітніх систем. Тому впровадження означених інноваційних стандартів повинно базуватися на новій системі цінностей, де цінність освіти та знань посідає чільне місце.

З іншого боку, стратегічна націленість інноваційних стандартів освіти повинна передбачати формування цілісної особистості, яка здатна вступати в продуктивні соціальні взаємодії та своєю діяльністю покращувати як особистісний добробут, так і добробут оточення. Це дуже важливо в силу нового концептуального розуміння суспільства як особливої форми інтеграції життєдіяльності індивідів у цілісність, що може успішно функціонувати тільки завдяки участі духовної енергії кожного індивіда (супроти розгляду суспільства суто як системи зв'язків і стосунків, у якій і завдяки якій люди, взаємодіючи між собою та природою, здійснюють свою життєдіяльність) [6].

Отже, розвиток вітчизняної освіти потребує нині докорінних змін, разом з тим, їх прискорене та хаотичне впровадження може завдати непоправної шкоди системі, яка формувалась останніми століттями та наразі відзначається ще потужними детермінаціями радянського періоду. За таких умов на національному рівні слід чітко окреслити подальші орієнтири інноваційних змін, що повинні бути чітко відображеними в державних освітніх стандартах як важливих інструментах нормативно-правового регулювання розвитку регіональних освітніх систем. Разом з тим, помітна територіальна специфіка розвитку освіти вимагає більш конкретного підходу впровадження інновацій з прив'язкою до окремих регіонів. Тому слід на експериментальних засадах надавати додаткову автономію місцевим органам державної влади (управлінням освіти і науки, молоді та спорту облдержадміністрацій та підпорядкованим їм структурам нижчого управлінського рівня, а також профільним структурним підрозділам органів місцевого самоврядування) щодо формулювання пропозицій із покращення стандартизованих підходів освітнього процесу, що, безумовно, надасть можливості ефективнішого використання та розвитку освітнього потенціалу регіонів з прив'язкою до інших ресурсних можливостей.

Список використаних джерел

1. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України: [монографія] / О. О. Другов ; Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ) ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – К.: УВС НБУ, 2010. – 284 с.
2. Жилінська О. І. Науково-технічна діяльність як об'єкт дослідження / О. І. Жилінська // Наука та наукознавство. – 2011. – №1(71). – С. 3-18.
3. Храмова-Баранова О. Л. Центри метрології, стандартизації і сертифікації в Україні: історія створення і перспективи / О. Л. Храмова-Баранова // Наука та наукознавство. – 2011. – №1(71). – С. 63-70.
4. Проблеми та напрямки розвитку підприємництва у сфері освіти / А. І. Бутенко, І. М. Сараєва, А.І. Мергут. – Одеса : Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. – 270 с.
5. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 року №1060-XII: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
6. Буяшенко В. В. Моделі трактовки соціальної роботи та державні освітні стандарти вищої освіти / В. В. Буяшенко ; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Phd/2012_16/6_bu.pdf.

Шевчук А. В. Стандартизация образования как важное условие развития региональных образовательных систем.

Сформулированы основные проблемные аспекты реализации действующих в Украине стандартов образования как важных нормативно-правовых инструментов развития региональных образовательных систем. Охарактеризованы регламентированные направления действия стандартов образования в Украине по традиционному подходу и на его основе определены инновационные направления их изменений. Систематизированы ключевые направления инноватизации стандартов образования в зависимости от их предметной направленности.

Ключевые слова: региональные образовательные системы, стандартизация, стандарты образования, инновационные стандарты образования.

Shevchuk A. V. Standardization of Education as an Essential Condition for the Development of Regional Educational Systems.

The problematic aspects of the current educational standards in Ukraine as important legal instruments of regional educational systems were viewed. The regulated areas of education standards in Ukraine and the traditional approach based on the identified areas of their innovative changes were described. The main directions of innovation education standards depending on their subject focus were systemised.

Key words: regional educational systems, standardization, standards of education, innovative education standards.

Надійшло 10.12.2012 р.